

**РОЛЬ ЗМЕНШУВАЛЬНИХ
ТА ЗДРІБНІЛО-ПЕСТЛИВИХ СУФІКСІВ
У ДИТЯЧИХ ОПОВІДАННЯХ
МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО, МАРКА ВОВЧКА,
ПАНАСА МИРНОГО, СТЕПАНА ВАСИЛЬЧЕНКА**

Найпродуктивнішою сферою вживання зменшувальних та здрібнених форм є художні твори, найголовнішою серед них є сфера дитячої літератури, що свідчить про необхідність, актуальність досліджень суфіксів зменшеності на матеріалі дитячих творів.

Дитячі твори М. Коцюбинського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, С. Васильченка написані про дітей і для дітей. Життя героїв, складний душевний стан, неповторність характерів дають поштовх до роздумів, до мікроаналізу.

Одним із найважливіших мовних засобів у дитячих творах згаданих письменників є широке використання зменшувальних та здрібнено-пестливих суфіксів, значна частка яких припадає на іменники. Найчастіше вони називають персонажів, тварин, конкретні предмети, явища природи, виражають почуття персонажів твору та автора.

Широкий спектр розглядуваних морфем у іменниках відповідає віковим особливостям читацького кола. У назві багатьох творів уже наявні зменшувальні та здрібнені суфікси: «Івасик та Тарасик», «Десять робітничків», «Маленький Василько» та ін.

Особливістю мови письменників є те, що суфікси лексико-граматичні у дитячих творах набувають ознак лексико-семантичних. Головні персонажі твору – Андрійко, Василько, Дмитрик. В іменах деяких героїв ці суфікси відсутні (Харитя, Гриць), бо автор наділив дітей дорослими рисами, вони роблять «дорослі вчинки». Ця особливість мовного стилю створює значний виховний вплив образів твору, служить для створення контрасту. Читач навчається у своїх однолітків бути старанним,

розумним, працьовитим, поважати дорослих. Персонажі дитячих творів Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, С. Васильченка є взірцем такої поведінки для дітей.

Серед суфіксів здрібності в іменниках найпродуктивнішим є морфема *-к-*, яка надає близько десяти відтінків значень словам. Основною є вказівка на призначення твору читачам за віковою ознакою. Серед менш уживаних значень морфемі є визначення суб'єкта дії: *личко, хатка*; вказівка на розмір предмета: *нивка*; вираження почуттів: *сирітка, голівка*. Афікс *-к-* найчастіше вживається для передачі найрізноманітніших почуттів у творах дитячого спрямування.

Функція вираження почуття головних героїв передається за допомогою зменшувального суфікса *-ц-*: *віконце, стекольце, деревце*.

Значними за продуктивністю, функціональним рядом є суфікси *-очк-*, *-ечк-*, *-ичк-*, *-ок*. Афікс *-очок* створює стилізацію під усну народну творчість: *садочок, віночок*. Цьому сприяють наявні нестягнені форми прикметників: *широкії*. «*Виріс я в глухому селі, виховували мене в семінарії, в самому найтемнішому, закинутому куточку рідного краю*» [Васильченко 1976: 21].

Створюють атмосферу казкового дитячого світу суфікси *-ечк-*, *-ичк-* у віршах, стилізованих під усну народну творчість: «*У хату біленьку заглядують з плота батечко-сон й сестричка-дрімота*» [Антологія 1983: 423]; «*... де беруться кучеряві садки, темні лісочки і сині річечки кругом їх оббігають*» [Мирний 1997: 55].

При створенні пейзажної характеристики іноді використовуються ці афікси, що допомагає розкриттю внутрішнього стану персонажів: «*Кожен куцик, горбок, долина, кожна стежечка – все се було йому знайоме, промовляло до його*» [Коцюбинський 1983: 70]; «*Семен лежав горілиць, звертаючись з своїм питаннями до неба, а воно, холодне та темне байдуже блимало зірочками у відповідь на ті гарячі питання бідного наймита*» [Коцюбинський 1983: 36]; «*По шляху біжать жваві струмочки – крутяться, підстрибують, танцюють, весело про щось буркочуть*» [Васильченко 1976: 63].

Суфікс **-очк-** часто в іменниках виражає почуття любові, турботливого ставлення персонажів: *матіночко, Семеночку*.

Зрідка морфема **-ечк-** вказує на розмір: *«Он невеличка подушечка піддержує його кучеряву головоньку»* [Мирний 1977: 34].

Афікси **-ик** та **-ин-** не є частовживаними, хоча багатофункціональні, вказують на вік персонажів (хлопчик, Дмитрик), матеріальний стан персонажа (хустина).

Не лише матеріальний стан, а й співчуття автора передає морфема **-инк-**: *«Гірко було дивитись, як упоравшись, Харитя зняла з полиці серп, поклала в торбинку хліба й цибулі і пішла на поле»* [Антологія 1983: 435]; *«Піт великими краплями падає на землю, а маленькі дівчинка жне та й жне»* [Антологія 1983: 435].

Для стилізації під усну народну творчість автори зрідка вживають афікс **-ят-**: *«Пташка малецька на вітах співає, своїх пташенят в гнізді присипляє»* [Антологія 1983: 423]; *«... а малі ноженьята, байдуже про непомірні чоботи, своє робили...»* [Мирний 1977: 36]; *«... і вдень і вночі перед очима чорнявії хлопчєнята, потомлені, поблідлі привиджуються: самі в покою сидять мовчки, без гуку, без гомону, без забавок, тихенько...»* [Вовчок 1970: 37].

У прикметниках стилістичні функції зменшувальних суфіксів такі ж, як і в іменниках. Але якщо в іменниках ці афікси надають різних відтінків назвам істот, неістот, то в прикметниках вони надають відтінків значення ознакам предметів, образам, явищам реальної дійсності.

Чимало стилістичних функцій у дитячих творах виконує афікс **-еньк-**, зокрема, характеристики персонажів твору за віковою ознакою: *«...а більшенькі новими чобітьми рипають і весело кожному в віці поглядають»* [Вовчок 1970: 38]; *«Василько меншенький, а навчає старшого брата»* [Вовчок 1970: 99]. Зважаючи на соціальний підтекст, суфікс **-еньк-** може вказувати на матеріальний стан родини персонажа: *«...скрізь у маленьких вікнах жовтіють крізь якусь сітку плями світла»* [Васильченко 1996: 29]; *«Перед старими низенькими двері-*

ма, позакривавшись комірами й понасувавши на очі шапки, стояли вони мовчки і чекали» [Васильченко 1996: 26].

Розглядуваний афікс може надавати ніжності, створює атмосферу чарівного дитячого світу: «Довгими вечорами діти багато гралися з чорненьким котиком, ніжно перебираючи маленькими рученятами його гладеньку шкіру» [Коцюбинський 1983: 21].

Часто подібний афікс передає співчуття автора: «А воно, біленьке, кричить та кричить» [Вовчок 1970: 48]; «Дрібненькі, запечені на сонці рученята жваво бігали від одної роботи до іншої» [Антологія 1983: 432]. Ця морфема виступає і засобом вираження почуттів персонажів творів: тривоги, відчаю (маленьке, легенький). Даний суфікс у деяких випадках служить засобом стилізації під усну народну творчість, цьому сприяють нестягнені форми прикметників: «...Щоб спали смачненько рідненькій діти...» [Антологія 1983: 423].

Менше функціональне навантаження несе суфікс *-есеньк-*. Він вказує на вік персонажа або суб'єкт дії: «То Жукова старесенька дружина» [Васильченко 1996: 36]; «Рівнесенько вкряє ясненьке віконце, низесенькі пороги, яснесенькі віночки» [Антологія 1983: 423].

Роль зменшувальних та здрібніло-пестливих суфіксів у прикметниках, як ми зазначали, така ж, як і в іменника. Специфічними стилістичними функціями є надання висловлюванню пестливого забарвлення, зрідка надання персонажу негативної характеристики.

Від прикметників зі зменшено-пестливими суфіксами у дитячих творах часто утворені прислівники. Найбільш уживаним прислівниковим зменшувальним афіксом у дитячих оповіданнях Марка Вовчка, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, С. Васильченка є суфікс *-еньк-*. Він використовується при зображенні піднесеного настрою, під час стилізації під усну народну творчість, при визначенні суб'єкта дії та суб'єкта мовлення: «Сонечко підбивалося вже височенько і пригрівало» [Коцюбинський 1983: 28]; «Потім тихенько вітер затихав»

[Васильченко 1976: 14]; «Щоб спати смачненько маленькій діти» [Антологія 1983: 432]; «Виплакавшись красненько, всмак, Хима потроху розбирає, про що читає батюшка» [Антологія 1983: 424]; «Самій тобі веселенько, а вдвох із любим чоловіком іще веселіше буде» [Вовчок 1970: 30].

Цікавою є функція передачі негативної характеристики персонажам творів: «...бо їй частенько негарні листи шлють» [Вовчок 1970: 39]; «Побачив його Тарасик, та й тихенько змією за ним» [Антологія 1983: 425].

При визначенні суб'єкта дії, суб'єкта мовлення, на позначення відстані вживається прислівниковий афікс -ечк-: «Ще в сповиточку заग्रимать тебе, змалечку застукають, – не розів'єсиця, дорогий мій квіте, і зв'янеш у зеленочку!» [Вовчок 1970: 36]; «Та й недалеко їхати – годину...» [Коцюбинський 1983: 21].

Отже, основні стилістичні функції зменшувальних та здрибно-пестливих суфіксів у дитячих творах Михайла Коцюбинського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, Степана Васильченка: свідчення про вік читачів, вказівка на вік персонажа, на його матеріальний стан, вираження почуттів персонажів твору та автора, вказівка на розмір предмета, стилізація під дитяче мовлення чи усну народну творчість та ін. У деяких випадках зменшувальний суфікс, вжитий у тому чи іншому конкретному слові, надає не одного, а одразу кількох відтінків значень, що є особливістю мовного стилю письменників.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Антологія 1983 – Антологія дитячої літератури. – К.: Вища школа, 1983. – Т. 3. – 477 с.
- Васильченко 1976 – Васильченко С. В. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1976. – 174 с.
- Коцюбинський 1983 – Коцюбинський М. М. Вибране / Упоряд. і вступ. стаття М. І. Ющук. – Львів: Каменяр, 1983. – 344 с.
- Вовчок 1970 – Марко Вовчок. Козачка. Вибрані твори. – К.: Веселка, 1970. – 211 с.
- Мирний 1977 – Панас Мирний. Морозенко. – К.: Веселка, 1977. – 183 с.